

SİYASÎ İLİMLER VE HUKUK

ESKİ DÜNYADA DİL MESELELERİ ve TÜRKÇE

Prof. Dr. Hâmit Sadi SELEN

DİLLERİN MAHIYETİ:

Diller doğrudan doğruya bir coğrafya konusu sayılmaz. Dil insanların manevî hayatına, kültüre ait bir varlıktır. Bununla beraber coğrafi şartların tesiri altındadır. Diller sosyal hayatın zemini ve temelidir. Bir sosyal münasebet örgüsüdür ki, siyaset, iktisat, ahlâk, hukuk, ilim ve sanat, bütün kültür unsurları bunun üzerinde kurulur.

Diller bir takım safhalar geçirmiştir, ilkönce işaret dili, sonra söz dili, nihayet yazı dili halini almıştır. Bugün yeryüzünde çeşitli dil gruplarına rastlanır. Dillerin en basit unsurları kelimeler ve cümlelerdir. Her kelime biri sese, diğeri mânaya ait birbirinden ayrılmaz iki kısımdan ibarettir. Sese ait olan kısmı kalıplaşmış bir şekilde, mânaya ait kısmı ise uyandırdığı duygular halindedir.

Bedenî vasıflar bakımından bir birine benzeyen insan gruplarına «ırk» denildiği gibi, konuştukları dil bakımından birbirine benzeyen insan guruplarına da «kavim» diyoruz. Fakat bu tâbirler bazan birbirinin yerinde kullanıldığı gibi, kavim kelimesi de çok defa yalnız dil birliğini değil aynı zamanda an'ane ve âdet birliğini de ifade eder.

Fakat şu noktaya da işaret edelim ki, dilin ırk ile bir münasebeti yoktur. İnsanların rengi, kafataslarının ve saçlarının şekli konuştukları dilin mahiyeti üzerinde bir rol oynamaz. Fakat tabii muhitin, iklimin dillerin yapısı ve yayılışı üzerinde tesiri görülür.

DİLLER ve COĞRAFÎ ŞARTLAR:

Dolaşılması güç, sarp ve dağlık yerlerde, bataklık sık ormanlar sahasında, kenar bölgelerde küçük dil gruplarına, buna mukabil kara ve deniz yollarının kolayca sokulabildiği açık sahalarda büyük dil gruplarına rastlanır. Alplerde, Kafkaslarda ve Himalayalarda birçok dil gruplarının bulunması; Kongo ve merkezî Afrika'nın bataklık or-

manlarında çeşitli dillerin mevcudiyeti tabii şartların bir neticesidir. Vaktile Malayların, bugün İngilizlerin dillerinin yayılmasında denizciliğin büyük rolü olmuştur.

Yarımada ve Adalar belli dil grupları vucuda getirir. Birçok yerlerde dil hudutları hareket halindedir. Aynı kültür seviyesinde bulunan kavimler için meselâ İngiliz, Hollanda, Danimarka ve İsveç'liler arasında; Çin, Kore ve Japonlar arasında deniz bir hudut vazifesi görmektedir.

DİLLER VE SİYASÎ ÂMİLLER:

Dil grupları için başlangıçta coğrafi muhitin büyük rolü vardır. Sonraları muhaceretler, ihtilâtlar, bilhassa siyasî ve manevî tesirler birliği bozabilir. Dil kolay intikal eden, hudutları ileri geri gidebilen sosyal bir muhittir. Münakale ile sahasını genişletir, kültür yüksekliği ve hâkimiyet dilin yayılması üzerinde müessir olur. Bazan da aksi olur, galipler sayıca çok olan mağlupların dilini kabul eder.

Yeryüzündeki dil gruplarını harita üzerinde göstermek oldukça güç bir meseledir. Çünkü kullanılan dil ile ana dilini, münakale dili ile mahallî dili ayırdetmek uzun tetkiklere lüzum gösterir. Ekseri hudut bölgelerinde halkın iki dil bilmesi de kat'i hudutların çizilmesine engel olur. Bundan dolayı dil haritaları daima bir münakaşa mevzuudur.

Dil haritaları bugün siyasî bir mahiyet almıştır. İnsanlar arasında coğrafi, iktisadî ve dinî birliğe dayanan eski bağlar gevşemiş, yerine dil birliği esasına dayanan millî birlikler kurulmaktadır. Birçok yerlerde mahallî şive farkları ortadan kalkıp müşterek diller vücut buldu. Birçok yerlerde de dil birlikleri siyasî maksatlarla parçalanarak müstakil lehçeler meydana getirildi. Böylece yeryüzünden dil hareketlerinde iki istikamet göze çarpmaktadır: Biri, mahallî şive farklarını hattâ bazı lehçeleri ortadan kaldırmak suretiyle yazı diline bir hâkimiyet temin etmek yolu, dil birliğini genişletmek istikameti; diğeri de mevcut olan dil birliklerini parçalamak, mahallî şiveleri müstakil lehçeler haline getirmek yolu, dil gruplarını çoğaltma istikametidir.

Siyasî âmillerle beraber coğrafi şartlar bu dil hareketlerinde rol oynamaktadır. Yeni bir ülke arayan Koloni idarelerinde dilin anavatanından getirilmiş olmasına rağmen müstakil devletler kuruldu. Birleşik Amerika ve Lâtin Amerika memleketlerinde ayrı milletler vücut buldu. Aynı dili konuşan geniş sahalara yayılmış dil birlikleri de birçok devletlere ayrıldı. Bir kısım Arap devletleri ile Sovyetler idaresindeki

Türk devletleri buna misaldir. Ayrı idareler, ayrı lehçeler meydana getirmektedir.

ARİ DİLLER:

Bugün yeryüzünde konuşulan dilleri birtakım büyük gruplara ayırmak, dil âlimlerinin en çok üzerinde durdukları bir meseledir. Büyük ırk grupları gibi büyük dil grupları yok mudur? Şimdiye kadar dil âlimleri yeryüzündeki diller arasında müşterek bir menşe keşfedememişler, hattâ Kafkasya gibi bazı dar sahadaki lisanlar arasında bile müşterek unsurlar bulamamışlardır.

Bununla beraber geniş sahalara yayılmış diller arasında bazı menşe birliğine varmışlardır. Meselâ Avrupayı kaplayıp Ganj vadisine kadar uzanan bir dil grubu vardır ki, buna Hind - Avrupaî veya Arî Lisanlar adı verilir. Bütün şubeleri ile Cermen, Lâtin, İslâv lisanları ile bir kısım İran ve Hind dilleri bu gruba girer. Bu dil grubuna mensup kavimler Avrupa'da irtibat halinde ise de, doğuya doğru güneyden Samî diller, kuzeyden Ural Altay dilleri aradaki irtibatı bozar.

Umumiyetle Batı ve Kuzey Avrupa'da dil hudutları kesinleşmiş, düzlüklerde yabancı dil adaları bile kalmamıştır. Fakat Orta Avrupa'nın doğusunda ve Batı Rusya'da Baltık'tan Yunanistan'a çekilen hat üzerinde Macarlar, Estonyalılar gibi arî lisan konuşmayan kavimler araya sokulmuştur. Rusya içerilerinden itibaren Fin - Ugrî ve Türk - Tatar kavimleri adavari bir şekilde yer alır.

Avrupa'da Rusca ve Almanca konuşanlar 100 milyonu bulduğu halde İngilizce, Fransızca ve İtalyan'ca konuşanlar 50 milyon etrafındadır. Diğerleri küçük gruplar halindedir. Avrupa'da 8 Cermen, 6 Lâtin, 10 İslâv dili ve kavmi sayılmaktadır. Bununla beraber bütün bu dil ayrılıkları tam bir mahiyet farkını göstermez. İrlanda'lılar İngilizce konuşmakla beraber kendilerini İngiliz saymadıkları gibi Katalanlar İspanyolca konuştuıkları halde kendilerini ayrı bir kavim sayarlar.

Kültür seviyesine göre coğrafi muhit ayrı milletlerin vücuda gelmesine sebep olur. Bilhassa yapı şekilleri, iskân tarzı, ziraatin kesif ve seyrek oluşu, orman bakımı, yollar ve köprüler de bu fark kendini gösterir. Bundan dolayı Cermen ve Lâtin kültür bölgesinden değil, daha ziyade Nordik, Hollanda, Fransa ve Rusya kültür bölgelerinden bahsedilir.

Yer darlığı Batı Avrupa'da deniz aşırı memleketlere ve doğuda da Sibirya'ya doğru büyük kolonizasyon hareketlerine sebep oldu. Avru-

palı muhacirler Amerika da, Güney Afrika'da, Avustralya ve Yeni Zelanda da, Sibirya'da dillerini muhafaza ettiler. Bu sayede Batı Arî dilleri yeryüzünün büyük bir kısmına yayıldı.

Hindistan, 260 milyon insanın konuştuğu 27 Arî dilin bulunduğu yerdir. Bu arada 120 milyonu Urdu, 55 milyonu da Bengali lisanlarını konuşur. Bu arî diller Dekan Yaylasının iç ve doğu kısmına yayıldıkça eski Dravid dillerini «75 milyon insanın konuştuğu 14 dil» sıkıştırmıştır. XVI ncı asırda Türk hâkimiyeti devrinde alış veriş dili olmak üzere vücuda getirilmiş Urdu dili arî dillerden sayılır. Burada diller Avrupa'da olduğu gibi kavmî ve millî birliklere tevafuk etmez. Hind Hükümetleri ve Vilâyetleri dil birliklerine göre ayrılmamıştır. Millî birlikler henüz nüve ralıindedir, dil birliklerinin dinî birlikleri yenip yenemeyeceğini zaman gösterecektir.

SAMÎ ve HAMÎ DİLLER:

Arî dillerin güneyinde sami ve hamî diller yer alır. İslâm dini ve şark kültürü sayesinde bu diller hususiyetlerini muhafaza etmişlerdir. Akdenizin araya girmesi de bu dillerin kendi âleminde gelişmesine yardım etmiştir. Kuzey Afrika'daki hamî diller arapçanın tesiri altında kalmıştır.

Bugün yaşayan hamî diller arasında kuzey Afrika'da konuşulan Berberce ile Orta Afrika'nın doğusunda konuşulan Kuşi dili dikkati çeker. Hamî dillerin esasta samî dillerle bir münasebeti yoktur. Arî, samî ve hamî diller arasında müşterek olan şey gramerlerindeki cinsiyettir. Atlas dağlarında bazı kabilelerin konuştuğu Berberî dili bir çok şivelere ayrılmıştır. Habeşistanda da samî dil konuşan bir üst tabaka vardır. Mısır'daki Kopt dili üzerinde de arapçanın büyük tesiri görülür.

Kuzey Afrika, Orta Doğunun güney kısmı arapçanın yayılma sahasıdır. Araya geniş çöllerin girmesi, halkın birçok hükümetlere ve aşiretlere ayrılması ve yabancı hâkimiyetler buradaki dil birliğini arızalandırmıştır. Bununla beraber eski Osmanlı İmparatorluğunun güney kısmını teşkil eden ülkelerin bir dil ve devlet birliği meydana getirmesi arapların millî idealidir.

Büyük sahra boyunca arapça, berber ve zenci dilleri ile karışmış durumdadır. Bu kısımda arapçanın batı lehçeleri vucut bulmuştur. Fas, Cezayir, Tunus, Libya ve Büyük Sahra lehçeleri, ayrıca da bir Malta lehçesi vardır. Maltalılar hıristiyan olması dolayısıyla, buradaki

arapça İtalyancanın tesiri altında kalmıştır. Lâtin harfi kullanılır ve ayrı edebiyatı vardır.

Arapçanın doğu lehçelerini de şu şekilde sıralayabiliriz: 1) Mısır lehçesi; eski mısır, yani Kopt dilinin tesiri altında gelişmiştir. 2) Filistin ve Suriye lehçesi; eski Aramicenin tesiri altında kalmıştır. 3) Irak lehçesi de ayrı bir gelişme göstermiştir. 4) Arabistan lehçesi de birçok şivelere ayrılmıştır.

Doğu Afrika'nın alışveriş dili olan Suaheli dili Bantu zencilerinin konuştuğu arap lehçesidir. Arap tacirleri, kendi kültürlerini din ve lisanlarını çok geniş sahaya yaymışlardır. Bütün Hind Denizi etrafında ve adalarında bu tesir göze çarpar. Hindicini'de ve Şarkî Hint adalarında birçok kavimler arap alfabesi kullanır.

Arap Birliğine dahil memleketlerin yani Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan, Irak, Suudî Arabistan ve Yemen'in mecmu nüfusu 45 milyonu bulmaktadır. Bunun dışında Şimalî Afrika'da Libya, Tunus, Cezayir, Fas ve Sudan gibi arap memleketlerinin nüfusu da 32 milyon kadardır. Ayrıca Basra körfezi ve Arap denizi etrafında ve güney İran'da da arapça konuşanların yekûnu 3 - 4 milyonu geçer. Aynı alfabeyi kullanan bu 80 milyonluk dil grubunun ileride nasıl bir şekil alacağını zaman gösterecektir.

URAL — ALTAY DİLLERİ:

Arî diller grubunun komşusu olan bir lisan grubu da Ural-Altay dilleridir. Türkçenin de dahil bulunduğu bu dil grubu mahiyet itibarıyla farklı dilleri bir araya toplar. Macar ve Fin lisan âlimlerinin himmeti ile Ural dillerinin müşterek bir Fin - Ugrî grubu teşkil ettiği ve Türkçe ile esaslı bir alâkası bulunmadığı anlaşıldı. Bundan dolayı Ural - Altay tâbirinin bugün için ilmi bir değeri olmamak lâzımgelir.

Finlerle Macarlar millî birliğe sahiptir. Buna mukabil Sovyetler Birliği dahilinde Fin - Ugrî dili konuşan 4 milyon insan vardır. Bunlardan Volga ve Peçora boyunca sakin olanlar az çok ruslaştırılmış olduğu halde Kareli ve Estonya'da bulunanlar milliyetlerini muhafaza etmektedir.

Altay dillerinden sayılan Türkçe Fin - Ugrî dillerine nazaran çok daha geniş bir sahaya yayılmıştır. Balkan Yarımadasından doğu Sibirya'ya kadar uzanır. Türkiye'de 24 milyon insanın ana dili olmakla beraber Türkiye dışında en az 30 milyon türkçe konuşan halk vardır.

Bunların bir kısmı Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan memleketlerde, büyük bir kısmı Sovyetler İdaresinde, bir kısmı da İran, Afganistan ve Çin idaresindedir.

Sovyetler Birliğinde Türk dili geniş bir yer işgal eder. Birçok lehçe ve şivelere ayrılmıştır. Doğu Sibiry'a'da Yakutlar, Taygaların öbür tarafında Tundralara kadar sokulmuş bulunmaktadır. Türkistan'da Özbekler, Türkmenler, Kazak ve Kırgızlar yer alıp Uralların güneyinde Başkırtlar, Orta Volga'da Tatarlar ve Çuvaşlar bulunur. Kafkasya'da Azeriler, İran ve Türkiye Türkleriyle birleşir.

Çok geniş bir sahaya yayılmış olan Türk dili gerek coğrafi şartlardaki başkalık, gerek yabancı hâkimiyetlerin siyasî tesirleri neticesi birtakım lehçe ve şivelere ayrılmış bulunmaktadır. Doğu ve Batı Müntehalarında Yakutlarla Çuvaşlar arasında Türkçe dinî ve siyasî tesirlerle tamamiyle ayrı lehçeler haline gelmiştir.

Bugün Türk dili birbirinden farklı üç lehçeye ayrılır. Yakutca, Çuvaşça, Asıl Türkçe. Asıl Türkçe'de birtakım şivelere ayrılır ki, yabancı tesirler bu şive farklarını lehçe farkı haline getirmeğe çalışmaktadır. Bazı dil âlimleri bu şive farklarını şu şekilde sıralamaktadır: 1) Kuzey Türkçesi veya Tatarca; 2) Doğu Türkçesi veya Uygurca; 3) Orta Asya Türkçesi, Özbek, Kazak ve Kırgız Türkçesi; 4) Güney Türkçesi: Türkmen, Azarî ve Türkiye türkçesi. Sovyetler Birliğindeki Türkler arap harfleri ile yazdıkları devirlerde aradaki şive ayrılıkları yazı dilinde pek farkedilmiyordu. Bolşevik ihtilâlini müteakip Türkçe için lâtin harfleri kabul edildi. Fakat her şive için ayrı alfabe şekli kullanılarak aradaki fark bir derece ziyadeleştirildi. Türkiye'de lâtin harfleri tatbik edilmeye başlayınca Sovyet İdaresi Türklere tedricen lâtin harflerini terkettirerek onun yerine Rus harflerini zorla kabul ettirmişlerdir. Mühim bir yekûn tutan Afganistan ve İran Türkleri ise, arap harflerini kullanmakta devam etmiştir.

İç Asya'da geniş bir sahaya yayılmış olan Mogolca'da Altay dillerinden sayılır. Fakat Türkçe ile münasebeti hakkında diltçiler vazih bir fikre varamamışlardır. Bu iki dil arasında menşe birliğinden ziyade kültür münasebetleri tesbit edilebilmiştir. Mogolların kuzey kolunu teşkil eden Buryatlar Baykal Gölü etrafındaki sahalarda yaşarlar. Mogolların bir kısmı göçebedir, batıya, doğru ilerleyenler Çungarya kapısına kadar sokulmuşlardır. Burada Kazaklar ve Tatarlarla karışmış durumdadır. Volga deltasında dolaşan Kalmuklar Mogolların en batı parçası sayılır. Bunlar Budizme sadık kalmışlardır. Fakat otlaksızlık yüzünden sayıları azalmaktadır.

Umumiyetle Mogollar Altaylarla Çin seddi arasında Çobanlıkla geçinmekte ve yaşayışlarında pek az değişiklik olmaktadır. Mogol ülkesi İç Mogolistan ve dış Mogolistan olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Dış Mogolistan Sovyetler Birliğinin kontrolü altında, İç Mogolistan'da Çine bağlanmıştır. Sovyetler Birliği Dış Mogolistan'da Rus alfabesini yaymak için uğraşmaktadır. Bu hâdise üzerine Çinliler de İç Mogolistan'da Rus alfabesini kabul etmişlerdir. Bu harekette ince bir siyaset hesabı vardır. Çinliler Rus alfabesinin İç ve Dış Mogolistan'ın birleşmesini kolaylaştıracağını hesap etmektedirler.

Uzak Doğu'da Mançuryalılar ile Tonguzların dil bakımından Mogolca ile yakınlıkları vardır. Mançuryalılar aslen bir step kavmi olup güneye doğru sokulmuşlar ve Çin'de hakîm tabakayı meydana getirmişlerdir. Bugün kendi ülkeleri Çinli çiftçilerin istilâsına uğramıştır. Mançurya'nın kuzey ve kuzey doğusunda Tonguzlar bulunur. Bunlar küçük kabileler olarak ormanlar arasında, yaşar, kısmen iptidai kavimler halindedir. Ve sayıları birkaç yüz bini geçmez.

TİBET — ÇİN DİLLERİ:

İç Asya'nın batı taraflarında Türkçe ile Arî diller yayılmış olduğu halde Tibet'te Çin ve Çin - Hindinden ayrı bir dil sahası vucuda gelmiştir. Bu dilin bazı kolları Himalayaların güneyinde Nepal ve Bhutan bölgelerine kadar sokulmuşlardır. Tibet halkı memleketin verimsizliğine rağmen teokratik bir idare sayesinde bir birliğe sahiptir.

Çin halkı dil bakımından bir vahdet göstermez. Eski bir medeniyete sahip olması ve sıkı bir devlet idaresi ona birlik temin etmiştir. Bu 450 milyonluk büyük insan kitlesi son zamanlarda Kore'ye, Mançurya ve İç Mogolistan'a, batıya doğru Tibet'e ve Şarkî Türkistan'a, güneye doğru Çin Hindine ve Şarkî Hint adalarına yayılmakta ve dillerinin sahasını genişletmektedir. Çinliler millî varlıklarını yabancı halk arasında kaybetmemektedir.

Alfabe ve dil bakımından Çin'deki durum başka bir manzara göstermektedir. Çinde dil islahatı henüz başlangıç halindedir. Ve azınlıkların dili meselesinden ziyade kendi halkının dil ve yazı meseleleri ile karşı karşıyadır. Bu hususta uzun senelerin tecrübelerine sahip olan Sovyetlerin takip ettikleri yolda yürüyüp yürümiyecekleri bilinememez ise de, Çin komünistlerinin Sovyet tecrübelerini alâka ile takip ettikleri şüphesizdir.

MÜRACAAT EDİLEN ESERLER

- N. KREB S. Vergleichende Länderkunde, 1952.
- F. FERNAU, Flackernder Halbmond, 1953.
- B.HENZE, İç Asya'da Siyaset ve Yazı, Dergi 6, 1956.
- BERGSTRESSER, Elsin - i - Samiye Tarihi, 1917.
- R. ARAT, Türk Şivelerinin Tasnifi, Türkiyat Mecmuası Cilt 10, 1953.
- E. THIEL, Sowjet. Fernost, 1953.
- Oxford Regional Economic Atlas, The U. S. S. R. 1956.